

על עיצוב ונגישות

בישראל חיים כיום כמיליון איש וחצי עם צרכים מיוחדים ששואפים לחיים עצמאיים ככל האפשר, שליש מהם בני הגיל השלישי. כיצד משלבים בין עיצוב אסתטי ונעים לבית ובין התאמה למגבלה תפקודית, מהם המרכיבים העיקריים שדורשים התייחסות בתכנון בית כזה ומדוע כל כך חשוב ללמוד איך לשלב בין עיצוב לנגישות. גם יפה וגם אופה

מאת שרון בן־דוד

רדיעה קטנה שהתפרסמה לפני כמה חודשים באחד המקומונים דיווחה על פיצויים בגובה אלפי שקלים שנפסקו לטובת נכה אשר סולק ממסעדה. השופט קבע כי הסיבה למעשה נעוצה במוגבלות שממנה סובל הנכה וכתב בפסק הדין כי "הדרך לשוויון בחברה עוד ארוכה מאוד". לדברי מרסלו רויסמן, המייסד והמנהל של בית נגיש, חברה המספקת שלל שירותים בתחום הנגשת מבנים, חיים כיום בישראל כמיליון וחצי איש עם צרכים מיוחדים, כשליש מתוכם אזרחים בגיל השלישי. "חלק גדול מאוכלוסייה זו מעדיף לחיות חיים עצמאיים ומלאי פעילות ככל האפשר ולעתים קרובות נזקק לעזרים שיסייעו בכך", הוא אומר.

תיקון מספר 2 לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות – נגישות מבנים ושירותים (התשס"ה-2005) מחייב הנגשת מקומות המיועדים לשימוש הציבור הרחב והפיתוח לזמינים לכל. המשמעות היא שכל מקום ציבורי חייב להיות נגיש גם לבעלי מוגבלות בתנועה, באמצעות מעליות, דרכי גישה, פתחים ומעברים, וגם לבעלי ליקויי ראייה ושמיעה. רשת בתי הקפה ארומה ישראל פועלת זה שנים מספר ליישום החוק בשיתוף עם נגישות ישראל, עמותה שמטרתה קידום הנגישות, כדי לאפשר לאנשים עם מוגבלות ולבני משפחותיהם להשתלב בחברה באופן שוויוני, בכבוד ובמקסימום עצמאות. "סניף נגיש משמעו

סניף בעל חניה לנכים וגישה מהחניה לכניסה, מעברים פנויים בגישה לקופה ובין השולחנות, בר מונמך, שירותי נכים ועוד. עם זאת, מדובר לא רק בנכים בכיסאות גלגלים אלא באנשים עם מוגבלויות חושיות, קוגניטיביות ופיזיות. בכל סניף יש תפריטי ברייל ותפריטים לכבדי ראייה, ובימים אלה אנחנו בוחנים פתרון לכבדי שמיעה", מסביר נעם גדליהו, מנהל תחום אחריות חברתית ברשת. סניפים בבנייה עוברים בדיקה של מורשה נגישות מטעם העמותה. סניפים קיימים שנבנו לפני שנת 2009, אשר החוק אינו חל עליהם, אמורים לעבור סקר של מורשה נגישות לבדיקת הנגשתם.

תפקוד מול נגישות

"בעקבות חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות נוצרו שני מקצועות: מורשה למתו"ס (מבנה, תשתיות וסביבה) ומורשה לנגישות השירות. הראשון אמון על שיפוע הרמפה, על פתח הדלת וכדומה, בעוד השני אחראי לשיעור מתאים, לריהוט נגיש, להדרכת צוות, לטכנולוגיה מסייעת ועוד", אומרת טל זמנבודה, הנדסאית אדריכלות ומרפאה בעיסוק, מנהלת קורס להכשרת מורשי נגישות השירות במסגרת החוג לריפוי בעיסוק באוניברסיטת תל אביב (ראו מסגרת). "אנחנו מעודדים את הסטודנטים לבצע את פרויקט הגמר במסגרות שבהן אפשר לשלב שינויים בתחום

1-2. דירה משופצת של זוג נכים בעלי יכולות תפקודיות שונות, המדגימה כי עיצוב אסתטי אינו חייב לבוא על חשבון פונקציונליות. תכנון ועיצוב: טלי פז וטל זמנבודה. סטיילינג: מירי בלבוז. צילום: בועז לביא

3

2

1

התאמה אישית

ריבוי נתוני הפתיחה ומורכבותם הופכים כל לקוח למקרה ייחודי. "כאשר אנחנו באים לייצב את חשבון מרובותי להביא בחשבון את כל הפרמטרים ולהתאים את עיצוב הבית לצרכי כל דיירי", אומר רויסמן. הוא נותן כדוגמה בית שאחד מדייריו מרותק לכיסא גלגלים. כיונים נמוכים בחדר הרחצה ובמטבח יתאימו לאותו דייר אך עלולים להיות מאוד לא נוחים לשאר דיירי הבית. הפתרון במקרה זה יהיה כיור עם מנגנון עולה ויורד.

פז וזימנבודה מספרות על דירה שתכננו עבור בני זוג בכיסאות גלגלים ממונעים, שלכל אחד מהם יכולת תפקוד שונה. "אחד מבני הזוג מרותק למיטה לעתים קרובות, והיה חשוב שגם בהיותו במיטה הוא יהיה שותף לנעשה בבית. לשם כך תוכננה דלת חדר שינה רחבה, בזווית המאפשרת צפייה באזורים הציבוריים בבית", מפרטת פז. "לבן הזוג השני חשוב לבשל באופן עצמאי ולכן תוכנן מטבח נגיש המותאם לצרכיו, עם אלמנטים על פי חוזקות ויכולות תפקודיות. חדר הרחצה מאפשר תפקוד ברמות שונות, וכך אחד מבני הזוג יכול להתקלח באופן עצמאי והשני יכול להתקלח בו עם עזרה".

לא רק תכנון המבנה מותאם ספציפית לצרכי הלקוח, מבחינה תפקודית. חומרי הגמר והאביזרים הנלווים,

לאופייה וליכולת התפקוד. לאחר מכן יש להביא בחשבון את תחומי עיסוקו של הדייר, את חלומותיו ואת רצונותיו וכן את תנאי הסביבה הפיזיים, הכוללים את הגישה אל הנכס ואת פנים הנכס. "השלב הראשון בתכנון הנו דיר שיח יסודי ומעמיק עם האדם שעבורו מתכננים את הבית או הדירה. במפגש זה אנחנו מתשאלות אותו לגבי אורח חייו, לרבות מצבו המשפחתי, תחומי העיסוק שלו ויכולתו התפקודית. במקרים שבהם האדם אינו מסוגל לבטא את צרכיו, נתייעץ עם משפחתו או עם מטפלו".

רשימת הנתונים המובאים בחשבון משתנה מלקוח ללקוח ומצריכה פתרון אישי בהתאם למצב הכלכלי, לנתוני המבנה ולאבזרי העזר הייעודיים ולעתים אף לפי מצבים רגשיים ובעיות הקשורות לדינמיקה משפחתית. "בתכנון נגישות במקומות ציבוריים יש חוקים, תקנות ותקנים, אך כאשר באים לתכנן לאדם הפרטי את מרחבו האישי, התכנון נעשה אך ורק על פי יכולותיו, רצונותיו והסביבה הפיזית המתאימה לו ולסובבים אותו", מדגישה פז. השלב הבא מוקדש להפקת סקיצות, לקבלת החלטה עם הלקוח ועם משפחתו על סקיצה מועדפת ולהפקת תכנית עבודה לכל תחום ותחום. כאן הן מביאות בחשבון את כל המידע שנאסף בשלב התחקיר. למשל, בבית של נכה בכיסא גלגלים, מתגי התאורה ימוקמו בגובה המותאם לו.

למה שאנשי מקצוע רואים כנקודת מוצא לתכנון עבור בעלי מוגבלויות. "כשבאים לתכנן בית נגיש יש להתמקד קודם כל ברמת התפקוד של האדם הגר בו, תוך כדי התייחסות לסביבתו ולתרבותו. אנחנו 'מפריקים' את רמת התפקוד ומתייחסים לרמה המוטורית - טווחים, ניידות, תנועה ושינוי משקל; לרמה הקוגניטיבית - זיכרון, התארגנות, תפיסת מרחב וזמן, כתיבה, קריאה וכדומה; למערכת החושים; ולתחום הנפש והחברה, כגון קושי בהתמודדות עם גירויים, חרדות ועוד".

המרחב הפרטי

החוק אחראי ליישום נגישות במרחב הציבורי, אך עלייה ברמת המודעות לנושא ניכרת גם בשוק הפרטי. "בשנים האחרונות גוברת המודעות של מתכננים ושל בעלי מוגבלויות לגבי נושא הנגישות, הן במרחב הציבורי והן במרחב הפרטי. אפשר לומר שבמדינת ישראל, בדומה למדינות מפותחות אחרות, אנחנו צועדים לקראת יישום חוק שוויון לאנשים עם מוגבלויות", אומרת זמנבודה, העובדת בשיתוף פעולה עם טלי פז, מעצבת פנים המתמחה בהגשה ובהתאמה לבעלי צרכים מיוחדים. לדבריה, תכנון בית לאדם בעל מוגבלות מצריך התייחסות לכמה מרכיבים עיקריים, ובראש ובראשונה לרמת המגבלה,

מעצבת פנים טלי פז: "בתכנון נגישות במקומות ציבוריים יש חוקים, תקנות ותקנים, אך כאשר באים לתכנן לאדם הפרטי את מרחבו האישי, התכנון נעשה אך ורק על פי יכולותיו, רצונותיו והסביבה הפיזית המתאימה לו ולסובבים אותו"

1, 4-7. תכנון ועיצוב: טלי פז וטל זמנבודה. סטיילינג: מירי בלכול. צילום: בועז לביא 2-3. עיצוב פנים: אביב קופר. צילום: גיא עיני, יהודית הופמן

הנגישות, כגון קופות חולים, בתי חולים, תחנות אוטובוס וכדומה". פרויקט הגמר של אסנת קציר, מרפאה בעיסוק ומעצבת פנים, התמקד במכון להתפתחות הילד בנהריה. "כעובדת קופת חולים שנמצאת בתוך המערכת ומכירה את צרכי הצוות המטפל והלקוחות - ילדים מטופלים והוריהם - לקחתי על עצמי את המשימה בליווי אדריכל. החיבור שלי בין שלושת העולמות, עיצוב פנים, ריפוי בעיסוק והגשה, הרגיש לי מאוד נכון וטבעי". חדר המתנה תוכנן כמרחב טיפולי המאפשר צפייה בילדים, ועל כן לא הותקנה בו טלוויזיה והירהוט בו הותאם למבוגרים ולילדים. "ההבנה שיש למטפל - מכל תחום שהוא - בנושאי תפקוד ומוגבלות רבה מזו של אדריכל או מהנדס, וחשוב להשתמש בהבנה זו לפני התאמת הנגישות", היא אומרת, ומתייחסת

1. מנוף המתחבר לערסל (לא נראה בתמונה) מאפשר נידוד מהמיטה לחדר האמבטיה. המסילה עוברת בפתח מיוחד שתוכנן מעל למשקוף 2. חדר שינה מרווח תוכנן בביתם של בני זוג המתקרבים לעשור השביעי לחייהם. בתכנון ניתנה חשיבות רבה לשמירת המרחב בחדר, שיאפשר גישה נוחה אם יגיעו למצב סיעודי

7

6

5

4

< 1

קורס הכשרת מורשים לנגישות השירות

ב-1 באוגוסט 2009 נכנס לתוקפו תיקון מס' 2 לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התשנ"ח:1998), הקובע כי בתהליך ההנגשה קיימת חובת היוועצות עם מורשים לנגישות מתו"ס (מבנה, תשתיות וסביבה) ומורשים לנגישות השירות, שהוכרו ככאלה על ידי המדינה לאחר שעברו הכשרה ייעודית. קורסי הכשרת מורשים נלמדים במוסדות אקדמיים ברחבי הארץ - במכללת ויצ"ו חיפה, במרכז האוניברסיטאי אריאל שבשומרון ובאוניברסיטת תל אביב, במסגרת החוג לריפוי בעיסוק. "החוג עוסק זה שנים במרכיבים הקשורים לאנשים עם מוגבלות בחברה, הן בהיבט הפרטני והן בהיבט הציבורי והחברתי. מתוך אמונה כי לאנשים עם מגבלה יש זכות מלאה להשתתפות שוויונית בחברה, ומתוך הידע הרב הגלום במקצוע הריפוי בעיסוק בעניין תפקוד ושילוב, הוחלט לקיים קורס להכשרת מורשי נגישות השירות", אומרת זמנבודה.

הלימודים מחולקים לשני מסלולים: נגישות השירות - תחום המיועד לבעלי מקצועות פרהירפואיים (פיזיותרפיה, ריפוי בעיסוק, עבודה סוציאלית וקלינאות תקשורת) ולעוסקים בתחומי החינוך והשיקום; ונגישות מתו"ס - מסלול המיועד לאדריכלים ולמהנדסים. העבודה שהתלמידים מגיעים ממגוון מקצועות מאפשרת גישות שונות לפתרונות עבור הסמים בנגישות ומלמדת עבודה בשיתוף פעולה רב מקצועי. בוגרי הקורס משתלבים במסגרות שונות, פרטיות או ציבוריות (בנקים, קופות חולים, בתי חולים ועירויות). הלימודים הנם לימודי תעודה ונמשכים כשנה. המקצוע מגובה על ידי משרד התמ"ת והרשיון לעיסוק במקצוע ניתן מטעמו. פרטים באתר האינטרנט www.health.tau.ac.il/continuing-edu/occu-Access.html ובפייסבוק (הכשרת מורשים לנגישות השירות).

< 2

שנבחרים בדרך כלל על פי מראה ופונקציונליות, מקבלים משנה חשיבות כשמדובר בלקוח בעל מוגבלויות. לדוגמה, רצפה בגימור מבריק עלולה להוות סכנת החלקה עבור אדם בעל קשיי ניידות המתהלך עם אביזרי עזר (מקל או הליכון). בהתניידות בכיסא גלגלים ישמיע גימור שזהה חריקות וצפצופים מטרידים. בבחירת ציוד עזר יש להתייחס לתפקוד הלקוח ולמרחב הנדרש לשם השימוש באבזר. למשל: במקרה של צורך במנוף קיימים פתרונות כגון מנוף נייד או מנוף תקרה, שנוכחותו פחותה ושאינו תופס שטח רצפה.

כל המעצבים שעמם שוחחנו מדגישים כי למרות המשקל הרב הניתן לתפקוד, הם אינם מתפשרים על העיצוב. "על פי תפיסתנו העיצובית, אין סתירה בין אסתטיקה ומראה אטרקטיבי ובין פונקציונליות", אומרת זמנבודה. "צורכי הדייר המוגבל הם תמיד בראש מעיינינו אך אפשר להשיג מראה מעוצב, עדכני ואסתטי בשילוב פונקציונליות מותאמת". גם פז מאמינה כי "בית לאדם מוגבל ממש אינו חייב להיראות כמו בית חולים או חדר טיפולים, גם אם יש צורך בציוד עזר או בציוד רפואי", ומתייחסת לפן הכספי: "עיצוב אסתטי ונעים אינו בהכרח יקר, גם אם הוא מותאם למגבלה תפקודית".

הגיל השלישי

מבחינת החוק, הנגשה מתייחסת לבעלי מוגבלויות. מבחינה מעשית צורפו להגדרה בני הגיל השלישי, הנוקקים לתכנון פרטני שמתאים לרמת תפקוד אינדיבידואלית. על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בשנת 2010 חיו בישראל כ-763 אלף איש בני 65 ומעלה, והצפי הוא כי תוחלת החיים המתארכת תגדיל את חלקם בכלל האוכלוסייה. דרישת השוק הובילה ליצירת תת-ענף בתחום האדריכלות והעיצוב המתמקד בגיל זה. אביב קופלר, מעצבת פנים ובעלת גג, חברה לשיפוצים, הקימה לפני כמה חודשים מיום המעניק שירותי שיפוץ לבני הגיל השלישי. "הגעתי לכך בעקבות זוג לקוחות שאמרו: 'אנחנו לא רוצים לעבור לדור מוגן - תביאי לנו את הדיור המוגן הביתה'", היא משחזרת. קופלר ממליצה להקדים ולהיערך לבאות, כי "בניגוד לנכים, אנשים בגיל השלישי יכולים לצפות מראש את העתיד ולשפץ את הבית באופן שיתאים לצורכיהם בעוד כמה שנים. בגיל מסוים, בדרך כלל בגיל 65-70, ממילא צריך לשפץ כי הילדים בגרו ועזבו, ואם כבר

1-2. סניפי רשת ארומה ישראל עומדים בדרישות הנגישות. הבר ודלפק השירות, לדוגמה, מונמכים לגובה המתאים ליושבים בכיסא גלגלים. צילום: דודי מוסקוביץ'

